

Foto: Tove Stockmark

Udsigt over Bjergsted Bakker, med Bjergsted Kirke i det fjerne.

Når man står på toppen af Bjergsted Bakker og ser sig omkring, kan man prøve at forestille sig, at man står ved randen af den is der, for ca. 17.000 år siden skubbede jorden sammen til dette storstilede bakkekompleks. Mod vest strømmede smeltevandet ud foran isen og dannede den flade slette, der i dag kan ses ud mod Saltbæk Vig. Mod øst lå der is, så langt øje kunne række.

Da isen omsider smeltede, efterlod den det "uroelige" bakkelandskab, der i dag kan ses fra Snertinge i nord til Åmose i syd. Området er et illustrativt istidslandskab der bidrager til forståelse af, hvordan is og smeltevand har udformet jordoverfladen i løbet af den sidste del af Weichsel Istiden. Som sådan er Bjergsted Bakker en del

af et større og sammenhængende bakkedrag, men særligt illustrativt er det fra Bregninge i nord til den nordlige kant af Åmose i syd. Flere steder fremtræder bakkerne med stejle sider, der rejser sig markant over det omkringliggende terræn. Fra toppen af bakkerne, der befinder sig næsten 90 meter over havet, er der på klare dage flot udsigt til såvel Saltbæk Vig som til Skarresø, der ligger i umiddelbar tilknytning til bakkerne.

Bjergsted Bakker er et skoleeksempel

Bjergsted Bakker er intet mindre end et skoleeksempel på, hvordan en gletscher former et landskab i løbet af dens generelle fremrykning og den efterfølgende afsmeltning. De enkelte landskabsdele, det vil sige smeltevandsletten, randbakkerne og dødisområderne med dets særlige mosaik af stejle bakker og talrige lavninger med og uden vand indgår i området i en fin sammenhæng.

Landskabets opbygning

Forløbet af Bjergsted Bakkers vestlige del er udformet som en velafgrænset randmoræne. Den angiver den position, hvortil gletscheren nåede under et af de fremstød, der for godt 17.000 år siden bredte sig fra øst og indhyllede det meste af Sjælland i gletscheris. På dette tidspunkt nærmede istiden sig afslutningen, men selv om store dele af Jylland allerede var isfri, var landet stadig stivfrosset. Længst mod nord var Vendsyssel dækket af et arktisk hav. I de isfri områder har arktiske vinde hvirvlet omkring med smeltevandets sandaflejringer, og mange steder kan man finde de karakteristiske vindslebne sten med glatpolerede sider, skabt af flygende sand og iskrystaller. På Bjergsted Bakkers østside kan man være heldig at finde store sten med sådanne glatpolerede overflader.

Fra toppen af Bjergsted Bakker ser man tydeligt den flade slette, der ligger vest for Bregninge (hvor rute 23 ligger). Sletten, der er Sjællands største hedeslette, er

Foto: Ole Malling

Skarresø. Søen er gravet ud af den gletscher, der skred ind over området fra øst. Det udgravede materiale blev herefter skubbet op foran gletscherens rand og opbygger i dag Bjergsted Bakker.

dannet af smeltevand, der har afsat store mængder lagdelt sand og grus. Den er i dag præget af omfattende råstofindvinding, hvilket til dels stjæler opmærksomheden fra den flade vidde.

Ved Bjergsted by er der et markant skår i bakken. Skåret er dannet af smeltevand fra en bagvedliggende gletscher. Da isen på et tidspunkt stod længere tilbage mod øst, løb smeltevandet i den dal, hvori Åmose Å løber i dag.

Vender man ryggen til smeltevandsletten og retter blikket i retning af Skarresø, åbner der sig et helt andet landskab. Det er et "uroeligt" bakkelandskab, der er udformet af den is, der gik i stå som dødis bag ved isens rand. Skarresø er skabt som et resultat af gletscher-

Fasankok i grusgrav.

erosion, hvor gletscheren har udgravet materiale fra Skarresølavningen, der rummer den nuværende Skarresø, og derefter skubbet det op i en enorm vold foran sig. Volden udgør i dag randmorænen Bjergsted Bakker. Fra toppen af Bjergsted Bakker er der kun en lille kilometer til Skarresø, der i sig selv er et besøg værd.

Den gletscher, der har været hovedansvarlig for dannelsen af landskabet ved Bjergsted, har formodentlig været en "udløber" af en større gletscher, der igennem længere tid har stået stille og dannet det store system af randbakker, der i dag kan følges fra Røsnæshalvøen til Svebølle og videre mod syd til den nordlige rand af Åmosen.

Områdets råstoffer udnyttes

Som sådan er området altså et skoleeksempel på, hvordan forskellige geologiske processer udformer landskabet. Men området er også et godt eksempel på, hvordan landskabet udnyttes industrielt, da smeltevandsslettens sand og grus udgør gode råstofmæssige resurser. Råstoffer bruges i vid udstrækning i bygge- og anlægsindustrien, og der er derfor stor interesse i at indvinde dem. Af og til udvikler de forskellige interesser sig i hver sin retning, for hvad skal tilgodeses? Det urørte landskab, der på sin vis udgør en vigtig del af vor naturarv? Eller de økonomiske og samfundsmæssige interesser der ofte indebærer, at et område ændres totalt i forbindelse med indvindingen?

Afslutningsvis skal det fremhæves at en central del af Bjergsted Bakker blev fredet i 2000.

Området har igennem en lang årrække været overladt til sig selv, hvorfor det i dag præges af en del skov og kratbevoksning. Det er imidlertid hensigten, at fredningen skal tilgodeses det åbne landskab, hvorfor det fremover løbende vil blive plejet. Smeltevandssletten indgår ikke i fredningen. Fredningen tilgodeser ikke mindst områdets flora og fauna. De mange overdrev rummer flere sjældne planter, hvortil der er knyttet et særligt insektsamfund. Mange planter tiltrækker også sommerfugle, hvoraf flere er knapt så almindelige. Og færdes man stille, kan man have held til at overraske én af stedets mange fasaner.

Råstoffer, geologi og interesseområder

Bjergsted Bakker med den tilhørende flade slette er et storartet istidslandskab. Da bakkerne blev dannet for omkring 15.000 år siden blev sletten skabt af smeltevand, der strømmede ud foran isen. Herved blev der afsat enorme mængder af lagdelt sand og grus, der i dag udgør et værdifuldt potentiale for råstofindvinding.

I dag ligger der en stor grusgrav ved foden af bakkerne. Området er et godt eksempel på, hvordan landskabet er genstand for forskellige interesser. Indvinding af råstoffer på den ene side og bakkerne og æstetikken på den anden.

Hvor:

Bjergsted ligger mellem Kalundborg og Roskilde.

Koordinater:

55.665411
11.368103

Find flere steder på:
www.geus.dk/naturperler

GEUS

www.geus.dk

Tekst:

Geolog og naturvejleder Tove Stockmarr